

architectuur als sociale heemeester

Slow Architecture, het thema van deze *dax*, heeft niets te maken met het tempo waarin architectuur kan worden bedreven. Het is eerder een tegengeluid, een inhoudelijk protest tegen de uitholling van het vakgebied. Juist in deze periode van recessie en klimaatproblematiek verdient een thema als Slow Architecture extra aandacht. Als het gaat om erkenning, verbreding en verdieping van de rol van architectuur en die van de architect, dan kan de timing niet beter zijn.

De Slow Food beweging, waar de kreet Slow Architecture zijn oorsprong vindt, was eind jaren tachtig van de vorige eeuw een protest tegen de massaconsumptie van fast food en de gevolgen ervan voor de gezondheid van de mens. Slow Food stond voor geduldig genieten, respect voor het culinaire vak, aandacht voor de kwaliteit en herkomst van ingrediënten, de zorgvuldige samenhang van die ingrediënten en de manier waarop het eindresultaat wordt gepresenteerd. Het kernwoord van de Slow Food beweging had niets met tempo (of het ontbreken daarvan) te maken, maar vooral met respect.

probleemgebieden

Architecten zijn heel goed in het klagen over hun positie in het ontwerp- en bouwproces. Weemoedig wordt altijd weer teruggesproken naar de tijd waarin de architectuur ook bouwmeester was, alle touwtjes in handen had en een niet alleen op esthetisch niveau het laatste woord had. Architecten waren de regisseurs van de stad, van de bebouwde omgeving. Tot en met de keuze voor de vloerbedekking op zolder hadden ze de processen 'onder controle'. Ja, vroeger was alles beter voor de architect. Vroeger, al meer dan een eeuw geleden.

Laten we die bouwmeester vergeten, of liever inlijsten en op de schoorsteenmantel zetten. Die tijden zijn definitief voorbij en - behalve een paar zelfverkozen architect-ontwikkelaars - dat type architect bestaat niet meer. Daarvoor zijn de processen te complex geworden, de bouwsystemen te specialistisch en de eisen waaraan bouwwerken moeten voldoen te hoog. Maar in plaats van zichzelf een nieuwe, centrale rol in het enorm uitgebreide web toe te eigenen, is de architect - ook zeker voor zijn eigen gevoel - langs de zijlijn belandt. Als een Marco van Basten die zijn - duurbetaalde - team niet in het gareel krijgt omdat hij geen afstand kan nemen van de succesvolle spits die hij ooit was en nog onvoldoende in de rol van coach is gegroeid. Maar ook omdat de mensen om hem heen dat onderscheid niet kunnen maken en niet goed weten waarop hij beoordeeld zou moeten worden.

fysieke structuren

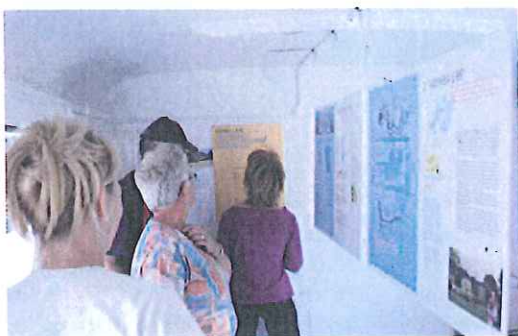
Als er in de afgelopen decennia een goed moment voor bezinning is geweest, dan is het nu. Tot de zomer van vorig jaar was de werkdruk ontzettend hoog en leken de bomen tot in de hemel te groeien. Nog geen jaar later is het beeld dramatisch anders. Niet alleen is er een - volgens velen drievoudige - economische crisis, de grootste crisis is er eentje die niet meer voorbij zal gaan: het milieu en de toekomst van onze planeet. Laten we ook andere - verhoudingsgewijs kleinere maar niet minder actuele - probleemgebieden onderkennen waar de architect een mening over zou kunnen hebben: de situatie in de krachtwijken (voorheen 'prachtwijken'), het verdwijnen van het Nederlandse landschap, de verarming van het aanzicht van het landschap door de verloederding van industriële bebouwing, de bevolkingskrimp in steden buiten de Randstad. Een architect kan zich onmogelijk al het leed van de wereld aantrekken en daar antwoorden op verzinnen. Toch is er juist hier een opening om - als architect - weer een centrale rol in beslissings- en ontwikkelingstrajecten te gaan spelen. Zoals de definitie van architectuur door de ICT al verbreed is tot het 'componeren van fysieke structuren', zo kan ook de architect met ambitie om te bouwen de rol van relatiemakelaar uitbouwen. Daarvoor zal die architect wel zijn onderzoek moeten doen en naar de andere partijen voldoende kennis en inzicht moeten kunnen tonen.

pbo

Nu het fenomeen 'permanente beroepsontwikkeling' heel langzaam zijn intrede doet in de Nederlandse architectuurbranche, komt ook de verwaarlozing van bepaalde kennisvelden boven water. Dat een architect direct na het behalen van zijn universitaire diploma weinig kennis heeft van het bouwen, lijkt inmiddels algemeen aanvaard. Pas-afgestudeerden schieten bij bureaus een leertraject in, dat meestal bestaat uit het enkele jaren vrij onsamenhangend maken van bouwtekeningen en productonderzoek doen. Voor studenten aan de academies ligt dat iets anders, omdat er meestal al een HTS-opleiding is afgerond en het leertraject in de praktijk simultaan met de architectuurstudie wordt gevolgd. De technische kennis van architecten hangt dus zeer af van de persoonlijke inzet, van het werkveld van de bureaus en de gelegenheid om buiten de dagelijkse werkzaamheden aanvullend onderzoek te doen of opleiding te volgen. Maar hoe zit het met de ontwikkeling van de sociaal-maatschappelijke kennis van architecten? Ook daar moet de kennisvergaring voornamelijk voort-

Project Nieuwe Erven, voor dorpen in Midden-Drenthe • architectenbureaus Onix en DAAD en fotograaf Peter de Kan gaan in de periode april - juli 2009 met een keet op toernee langs dorpen om met de bewoners te spreken over woonwensen en zorgbehoeften • met een mini-symposium op 8 juli 2009 • (www.onix.nl, www.daad.nl, www.nieuweerven.info • foto's Peter de Kan

comen uit persoonlijke interesse of gedrevenheid. Tijdens architectuuropleidingen wordt er slechts zijdelings aandacht aan besteed (en dan meestal als onderdeel van de geschiedschrijving - het heden komt nauwelijks aan bod). Terwijl een architect - juist door de veelheid van facetten waarmee hij te maken krijgt bij het maken van een ontwerp - ook op dit aspect interessante verbanden en conclusies zou kunnen trekken. Hierdoor komt de architect ook eerder aan tafel bij overheden en ontwikkelaars, omdat juist in de conceptuele fase van (groot-) stedelijke problematiek sociaal-maatschappelijke aspecten doorslaggevend kunnen zijn voor het te volgen traject.

sociale architectuur

Een kort onderzoek brengt aan het licht dat het in 2007 opgerichte International School for Social Architecture (ISA) op weinig bekendheid in de branche mag rekenen. Gekeken naar de docenten en sprekers bij het instituut, is de discipline 'architectuur' opvallend afwezig. Terwijl de definitie van sociale architectuur er geen twijfel over laat bestaan dat de vakman architect in de discussies rond het thema wel degelijk een significante rol kan spelen. Sociale architectuur wordt gedefiniëerd als de kunst en wetenschap van de bouw van sociale infrastructuur die sociale samenhang en sociale participatie in gemeenschappen bevordert.

De sociaal architect wordt door ISA gedefiniëerd als een nieuw beroep. Als we moeten afgaan op diezelfde groep professionals waarop het instituut leunt, bevindt dat beroep zich ergens tussen de sociaal geograaf, de antropologie, de politiek en de filosofie. Terwijl er wel vanuit wordt gegaan dat de sociaal architect een praktisch vakman is, die kennis en methodieken implementeert. Je zou kunnen verwachten dat met de komst van de sociaal architect het vakgebied architectuur (wederom) een stukje expertise laat gaan. Maar het is een expertise waarop de architect zelden wordt aangesproken en waarmee hij zich ook nauwelijks profileert.

slow architects

Het is dus wel degelijk tijd voor bezinning op het vakgebied van de architect en de architectuur. Daar zijn de meeste vakgenoten het wel over eens.

Maar in plaats van een pro-actieve houding, wordt er afwachtend gereageerd. Zelfs in tijden van economische malaise. Tijdens debatten wordt met de boze vinger gewezen naar andere partijen in de bouw, die het de architect moeilijk zouden maken om zich te kunnen profileren als een veelzijdig vakman en succesvol ondernemer. Maar is het niet zo dat de wereldverbeteraar vooral bij zichzelf moet beginnen? Zelfreflectie is misschien wel het allermoeilijkste aspect van het vakgebied voor de architect. Zelfreflectie en verantwoordelijkheid nemen. De eigen kwaliteiten onderkennen. Maar toch is het misschien minder moeilijk dan het klinkt. Want er is een grote kwaliteit van het beroep architect waaraan niemand twijfelt: welke vakman is in staat om op creatieve wijze een veelheid van invloeden, wensen, eisen, materiële randvoorwaarden en technische specificaties te vervlechten tot een coherente (ruimtelijke) compositie? En dan nog iets kan maken dat de zintuigen van de gebruiker pleziert? De architect die erin slaagt om deze kerneigenschappen van zijn vak te combineren met een gedegen inzicht in en kennis van techniek en sociale ontwikkelingen, kan weer een spin in het web zijn. Of beter: die helikopterpiloot.

leermeester

'Elk nadeel heb zijn voordeel', zo zei de oude leermeester Cruijff, lang voordat hij door zijn leerling Van Basten aan de kant werd geschoven. En voor de architectenbranche zie ik eigenlijk twee uitdagingen. De economische crisis is een - zij het wat wrange - uitgelezen aanleiding om het vakgebied van architect en de ingesloten routines en samenwerkingsverbanden zorgvuldig te bekijken. Het is een noodzaak om - in dialoog met vakgenoten onderling en partners in de bouw - de ambities van het vakgebied opnieuw te definiëren. De - veel meer omvattende - milieucrisis vraagt om een ander tijdsbesef van en verantwoordelijkheidsgevoel voor de consequenties van ons handelen. Het gaat niet om het nu, maar vooral om de toekomst. Dat besef is langzaam aan het groeien naar nu nog niet in te schatten proporties, maar biedt ook vandaag al zeer directe uitdagingen voor het vakgebied.

← Caroline Kruit

Innovatieprogramma 'Mooi Nederland'

Het innovatieprogramma Mooi Nederland maakt deel uit van de pijler 'Duurzame Leefomgeving' van het kabinetsbeleid. Voor de periode 2009 tot en met 2011 is ongeveer 13 miljoen euro beschikbaar voor de innovatieregeling. Voor de eerste ronde van de innovatieregeling worden ongeveer twintig projecten in de categorie 'Ideeën en plannen' gezocht en ongeveer vier projecten in de categorie 'Uitvoeringsprojecten'. Voor de categorieën zijn respectievelijk 200.000 euro en 1 miljoen euro per project aan te vragen, waarbij dit bedrag maximaal 50% respectievelijk 20% van de totale projectkosten mag bedragen. Overheden (provincies, gemeenten, waterschappen), privaatrechtelijke rechtspersonen en ondernemers die in het handelsregister zijn ingeschreven kunnen een aanvraag indienen. Voor de eerste tender zijn drie thema's uitgeschreven: 'Identiteit van groene zones met betekenis voor de stad', 'Identiteit van werklandschappen' en 'Identiteit van de plek'. Inschrijven kan tot 1 juli 2009. • www.vrom.nl, zoekterm 'Mooi Nederland'